

Nikola Marković i Danica Filipović (priređivači),
Dva zagrljena uma: prepiska Svetislava Vulovića i Kuzmana Cvetkovića,
Beograd 2003, str. 123

Svetislav Vulović, rodnom iz Ivanjice (1847), bio je profesor na Filozofskom fakultetu Velike škole u Beogradu i član Srpske kraljevske akademije; bavio se proučavanjem srednjovekovne i novije srpske književnosti. Umro je u Beogradu, 1898. godine. Kuzman Cvetković iz Sokola (Atar) u azbukovačkom srezu, živio je od oko 1830. do 1889. godine. Bio je najpre sudski pisar u Gornjem Milanovcu, da bi karijeru završio kao sudija u Čačku, gde je i preminuo. Prepiska između Vulovića i Cvetkovića počela je 1866. i trajala je, sa prekidima, do 1871. godine. Vulovićeva pisma čuvaju se u Univerzitetnoj biblioteci u Beogradu, a Cvetkovićeve u Narodnoj biblioteci Srbije, i sada se prvi put objavljuju. Tim izdanjem obuhvaćeno je i jedno Vulovićevo pismo iz 1884, tako da se pred nama nalazi ukupno 56 pisama: 30 Svetislavljevih i 26 Kuzmanovih. Pisma su pisana uglavnom starim pravopisom, koji su priređivači zamenili novim, pri tom ne vršeći nikakve druge intervencije u tekstu.

U vreme kada je prepiska započela, Vulović je imao samo 19 godina i bio je student prava beogradske Velike škole. Cvetković je, pak, imao već oko 36 godina, ali ta ne tako beznačajna razlika u godinama, ni jednom ni drugom nije smetala da izgrade srdačne i prijateljske odnose: pisma rečito govore o uistinu dubokoj i iskrenoj vezi dva ljudska bića, „dva zagrljena uma”, kako je Cvetković video sebe i svog mladog prijatelja.

Vulović je, na primer, toliko brinuo za ojađenog druga koji je preživljavao porodičnu tragediju - smrt deteta - i toliko saučestvovao u njegovom bolu da ga je to podstaklo da napiše pravi mali esej o životu i smrti: oslanjajući se na ideje velikih mislilaca, ali i na sopstveno iskustvo, on je pokušavao da olakša prijatelju teške trenutke, kako bi ih on brže prebrodio i nekako savladao neizmernu tugu. Prema tome, to delo moguće je čitati kao knjigu o odanosti bliskim osobama, kao priručnik o tome kako se neguje prijateljstvo.

No, već je Jaša Prodanović, u predgovoru celokupnih dela Svetislava Vulovića, primetio da u njegovim pismima ima zanimljivih podataka „i o društvenim, školskim, pa unekoliko i političkim prilikama toga vremena”. Složićemo se s tim zapažanjem i dodati da Cvetkovićeve pisma predstavljaju dobru dopunu Vulovićevim: ona omogućavaju da se dobije još sveobuhvatnija slika o Srbiji i Srbima krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih godina 19. veka, čemu doprinosi i činjenica da je Vulović pisao iz Beograda, a Cvetković iz Gornjeg Milanovca; prvi je predstavio život u prestonici, a drugi u provinciji.

Sudeći po tome kako su razmišljala i šta su činila „dva zagrljena uma”, zaključujemo da je među Srbima njihovog vremena bilo velikih rodoljuba. Iako opterećeni mnogobrojnim obavezama oko školovanja, službe i porodice, uz to skromni i siromašni, obojica su nalazili

vreme za bavljenje „nacionalnim radom“: prikupljali su i objavljivali narodne umotvorine, spasavajući ih od zaborava. I dok su s nadom gledali u budućnost, radujući se činu predaje ključeva srpskih gradova knezu Mihailu i iščekujući oslobođenje i ujedinjenje „neoslobođene braće“, Vulović i Cvetković stavili su sebi u zadatak da šire pisanu reč u narodu, propagirajući nove srpske knjige i listove i nastojeći da zainteresuju i privuku što veći broj potencijalnih čitalaca.

U Srbiji 19. veka, međutim, u kojoj je bilo pismeno manje od pet odsto stanovništva i u kojoj je čak i među varošanima bila jedva četvrtina pismenih, intelektualnu elitu činila je samo nekolicina visoko obrazovanih. To je bilo nedovoljno za zaostalu zemlju kojoj je trebalo mnogo školovanih ljudi uz čiju bi pomoć što brže prevazišla jaz koji je delio od razvijenih evropskih država i naroda. Stoga i ne začuđuje Vulovićev opis situacije na Velikoj školi, gde je vladala oskudica u nastavnom kadru: zbog nedovoljnog broja profesora studenti Tehničkog fakulteta nisu imali predavanja iz pojedinih predmeta, dok je na Filozofskom fakultetu bila prazna, pored nekih drugih, čak i katedra za filozofiju; po broju predavača najpotpuniji je bio Pravni fakultet. Vulović, student prava, ostavio je nekoliko lepih portreta svojih profesora, profilišući ih i kao stručnjake i kao ljude. Najveću ocenu zaslužio je, po njegovim kriterijumima, dr Dragiša Stanojević, o kome je Cvetkovićev prijatelj pisao sa najviše uvažavanja, poštovanja i naklonosti.

Čitajući tu epistolarnu građu, uočavamo i to da su srpski intelektualci bili religiozni, da su odlazili u crkvu i pridržavali se verskih propisa (kao što je, na

primer, post). I ne samo oni: iz Vulovićeve i Cvetkovićeve prepiske proizlazi da je cela Srbija istrajavala na putu hrišćanstva, živeći u skladu sa svojim pravoslavnim običajima.

Zajedno sa drugim izvorima za istoriju Srbije 19. veka, prepiska S. Vulovića i K. Cvetkovića ukazuje na neka opšta mesta u razvoju srpskog društva, koje je tek bilo na putu oslobođenja od nasleđa viševjekovne turske vladavine. Ona govori o lošim zdravstvenim prilikama, o tome da je smrt lako kosila mlade i zdrave ljude, da je nastupala brzo i neočekivano, kao posledica banalnih bolesti kojima u to vreme nije bilo leka. Ugrožena su bila naročito deca, ali i žene, koje su usled mnogobrojnih i teških porodaja umirale ne dočekavši zrele godine. Pa tako, prepiska „dva zagrljena uma“ može poslužiti i istraživačima ženske istorije, budući da donekle osvetljava položaj pripadnica lepšeg pola, za koje je bila rezervisana uloga supruga i majki. Slika Srbije upotpunjena je i Vulovićevim opisima života u prestonici, u kojoj su mladi provodili slobodno vreme po balovima i kućnim zabavama, tzv. selima. Sve u svemu, u pismima dvojice prijatelja ima dosta materijala za proučavanje srpskog društva, te ona predstavljaju još jedan dobar i pouzdan izvor za socijalnu istoriju Srbije i srpskog naroda.

Na kraju knjige nalazi se imenski registar, a priređivači su objavili i fotografiju Svetislava Vulovića, verovatno istu onu koju je on, kako saznajemo iz jednog pisma, poslao svom prijatelju, 1868. godine. Pored Vulovićeve, objavljena je i manja fotografija Cvetkovićeve ćerke Kosare.

Mr Sofija BOŽIĆ